

УДК 378.091:159-05

ЗМІСТОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З МАРГІНАЛЬНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ

Степаненко Людмила Михайлівна
м.Київ

В даній статті розкрито змістове забезпечення підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами. Розглянуто співвідношення основних складових навчального процесу із вимогами професійної підготовки майбутніх психологів у вищих навчальних закладах. Детально охарактеризовано вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів.

Ключові слова: навчальний процес, змістове забезпечення, майбутні психологи, вимоги до професійної підготовки, маргінальні соціальні групи, складові навчального процесу.

Сьогодні сучасне суспільство потребує не вузьких фахівців – носіїв окремих функцій, а всебічно розвинених соціально активних особистостей, які мають фундаментальну наукову освіту, багату внутрішню культуру. Не дивлячись на те, що для будь-якого кваліфікованого фахівця необхідні глибокі знання, для психологічної діяльності особливо важливі професійно значущі особистісні якості. Ці якості потребують адекватних знань, які отримують студентів під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Вищі навчальні заклади України, які готують професійні кадри, на сучасному етапі не можуть залишитись осторонь прискореного, випереджувального, інноваційного розвитку освіти і науки. Сучасна країна вимагає забезпечення умов для розвитку, самоствердження і самореалізації особи впродовж життя. Модернізовані сучасні технології вимагають від молодих фахівців не просто освіченості, активності, пошуку, а й інтелекту, са-

мостійності, умінь, впевненості, відповідальності, вміння жити і працювати в нових умовах, бути соціально зорієнтованими.

Теоретичну основу нашого дослідження становлять наукові узагальнення педагогів: Г.М.Андреева [1], В.І. Бондар [5], Г.В. Буленька [4], А.П.Верхова [7], І.М.Ковчина [14], О.І.Пометун [13], Л.В.Пироженко [13].

Мета статті. Розглянути співвідношення основних складових навчального процесу із вимогами професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Змістове забезпечення професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами вимагає дотримання певних вимог у змістовому наповненні навчального процесу. Вимога - провідна ідея, основна вимога до діяльності, поведінки тощо. Вимога у професійній підготовці – вихідна складова процесу навчання, що впливає із закономірностей його ефективної організації. Вимоги професійної підготовки є певною системою основних складових процесу навчання, виконання яких забезпечує його необхідну ефективність [14, с. 209-221].

До основних складових навчального процесу відносяться завдання навчання, зміст навчання, методи навчання і відповідні їм засоби, форми організації навчання, умови і результати навчання [9, с. 108-109]. Розглянемо співвідношення основних складових навчального процесу із вимогами професійної підготовки майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Основні складові навчання	Вимоги професійної підготовки
Завдання навчання	Спрямованість навчання на вирішення у завдань освіти і загального розвитку студента-психолога у їх безпосередньому взаємозв'язку
Зміст навчання	Науковості, систематичність і послідовність навчання
Методи навчання і відповідні їм засоби	Наочність навчання, поєднання різних методів, а також засобів навчання залежно від завдань і змісту навчання
Форми організації навчання	Поєднання різних форм навчання залежно від завдань, змісту і методів навчання
Умови для навчання	Створення необхідних умов для навчання
Результати навчання	Усвідомлення дієвості результатів професійної підготовки

Розташування вимог до професійної підготовки в логіці розвитку структурно цілісного циклу процесу навчання є достатньо послідовним і відповідає цілісній моделі професійної підготовки студента-психолога. Модель - в широкому тлумаченні слова - є необхідною частиною будь-якого прогнозу: перенесення динаміки якого-небудь процесу в майбутнє завжди здійснюється у вигляді тієї або іншої моделі. В той же час моделювання, який є методом прогнозування, відмінним від екстраполяції, має риси, які ріднять його з екстраполяцією. Ці риси визначають велику

частину обмежень для прогностичних можливостей моделювання. Справа в тому, що прогнозування за допомогою моделі - це свого роду екстраполяція, перенесення властивостей моделі процесу в тому його вигляді, в якому він існував на певному відрізку часу, у минулому і сьогодні, за межі цього відрізка, в майбутнє. За умови, що в майбутньому збережуться незмінними закономірності, взаємозв'язки, які покладені в основу моделі, прогноз буде вірним. Якщо ж з'являться нові чинники, зв'язки, то прогноз не виправдається

Проте слід підкреслити, що співвідношення елементів процесу і вимог професійного навчання є не абсолютним, а відносним з погляду домінуючого впливу тієї або іншої вимоги на відповідний навчальний елемент. Важливо мати на увазі, що будь-яка попередня вимога має відношення до всіх інших подальших складових навчання, тому що умови, функції, принципи, напрями та форми професійної підготовки майбутнього психолога визначають зміст навчання та методи, що відповідає вибору форм організації навчання.

Для детальнішого обґрунтування змістового забезпечення професійної підготовки студентів-психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами на різних курсах, потрібно детальніше охарактеризувати вимоги професійного навчання.

Професійна підготовка насамперед вимагає спрямованості навчання на вирішення взаємозв'язку завдань освіти і розвитку. Це означає, що при проектуванні результатів навчання повинні знаходитися не тільки вирішення завдань з формування знань і умінь, але і ефективність розвиваючих впливів проведеного заняття або системи занять з даного модуля. Таким чином, вимога професійного навчання через основні завдання навчання робить опосередкований вплив на все подальші структурні елементи навчання, включаючи і аналіз його результатів [5, 34-35; 4, с. 54-57; 35, с. 112-15].

Професійна підготовка вимагає науковості у навчанні. Вона спирається на закономірний зв'язок між змістом науки і навчальної дисципліни. Науковість у професійній підготовці вимагає, щоб зміст навчання знайомив студентів-психологів із науковими фактами, поняттями, закономірностями, теоріями всіх основних розділів психологічної, педагогічної та соціальної науки. Науковість професійної підготовки повинна наближати я до розкриття її сучасних досягнень і перспектив розвитку надалі. Використання на практиці вимоги науковості в першу чергу передбачає реалізацію у ході навчання всього об'єму вимог навчальних програм, в їх теоретичній і практичній частині. Вимога науковості вимагає розвитку умінь у майбутніх психологів і навиків наукового пошуку. Цьому сприяє впровадження в навчання елементів проблемної лабораторних і практичних робіт, навчання студентів умінню спостерігати явища, фіксувати і аналізувати результати спостережень, умінню вести наукову дискусію, доводити свою точку зору, раціонально використовувати наукову літературу [2, с. 156-157; 7, с. 98-99].

Вимога у професійній підготовці систематичності і послідовності вимагає, щоб знання, уміння і навички формувалися у системі в певному порядку, коли кожен новий елемент навчального матеріалу логічно зв'язується з іншими, наступне змістове наповнення дисципліни спирається на попереднє, готує студента до засвоєння нового. При дотриманні логічних зв'язків навчальний матеріал запам'ятовується у більшому обсязі і міцніше. Систематичність і послідовність в навчанні дозволяють досягти високих результатів.

Доступність змістового матеріалу у професійній підготовці вимагає, щоб навчання будувалося на рівні реальних навчальних можливостей, щоб студенти не відчували інтелектуальних, фізичних, моральних перевантажень, що негативно позначаються на їх фізичному і психічному здоров'ї. При занадто ускладненому змісті знижується мотиваційний настрій на навчання, швидко слабшають вольові зусилля, різко падає працездатність, з'являється надмірне стомлення. Разом з тим, вимога доступності ні в якій мірі не означає, що зміст навчання повинен бути спрощеним, елементарним. Спеціальні дослідження показують, що при спрощеному змісті навчання знижується інтерес до навчання, не формуються необхідні вольові зусилля, не відбувається бажаного розвитку навчальної працездатності. Проте слід враховувати труднощі, завдяки яким може бути навчання на високому рівні труднощі. Але у даному випадку високий рівень труднощі передбачає подолання перешкод. Ця вимога професійної підготовки допомагає розкрити духовні сили майбутнього фахівця-психолога, дає йому простір і спря-

мову до подальшого навчання. Ступінь труднощі регулюється дотриманням міри труднощі. Міра труднощі передбачає такий навчальний матеріал, який може бути осмислений студентами. Характер труднощі має на меті не будь-яку трудність, а трудність, що полягає у пізнанні взаємозалежності явищ, їх внутрішньою суттєвою зв'язку [8, с. 145-147; 10, с. 99-101, 197-199].

Вимога наочності у теорії і методиці професійної підготовки показує, що ефективність навчання залежить від міри залучення до сприйняття всіх органів чуття людини. Чим різноманітніші чуттєві сприйняття навчального матеріалу, тим міцніше він засвоюється. Ця закономірність вже давно знайшла своє вираження в дидактичному принципі наочності, в обґрунтування якого внесли суттєвий вклад В.І.Бондар І.Є.Булах, І.М.Ковчина, О.І.Пометун [5, с. 27-28; 6, с. 267-269; 14, с. 213-217; 24]. Саме вони найповніше використовують «золоте правило дидактики» Я.Коменського, що вимагає залучати до навчання всі органи чуття. Л.Г.Дротянко показав необхідність поєднання наочності із спеціальним уявним формуванням понять [12]. Г.М.Андреева розкрила значення наочних відчуттів для розвитку мови [1]. Вона детально вивчила можливі варіанти поєднання слів і наочності. Наочність в дидактиці розуміється ширше, ніж безпосереднє зорове сприйняття. Вона включає і сприйняття через моторні, тактильні відчуття. Тому до наочних засобів відносять і лабораторне устаткування, і статичні і динамічні навчальні посібники [11, с. 108-111].

Вимога до поєднання різних методів і засобів навчання залежно від завдань змісту професійної підготовки. У процесі навчання використовуються різні методи навчання - словесні, наочні, репродуктивні і пошукові, методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності і контролю. Настільки же широке коло різних засобів навчання. Завдання професійної підготовки студентів-психологів полягає в тому, щоб вибрати оптимальне поєднання методів і засобів навчання. Дидактика встановила закономірну залежність методів від завдань і змісту навчання. Якщо вибір методів і засобів навчання відповідає поставленим завданням, враховуючи особливості змісту і можливості студентів, то ефективність навчання виявиться максимально можливою у відповідних умовах. Тому лише якісні змістове наповнення навчального матеріалу у поєднанні можливостей різних методів і засобів навчання дозволить забезпечити передачу високоякісного професійного матеріалу у відповідних умовах.

Висновки. Професійна підготовка функціонувати ефективно не зможе без створення у ході навчання сприятливої морально-психологічної атмосфери відповідно до вимог педагогічної етики. Вимога професійної підготовки проектувати міцні, усвідомлені і дієві результати навчання виховання і розвитку пред'являє до результатів професійної готовності студентів-психологів вищі вимоги, ніж просто традиційну міцність знань. Тому під час проектування змістового наповнення професійної підготовки потрібно орієнтуватися на забезпечення дієвості знань, умінь і навиків, практичній спрямованості, звернення до вирішення соціально-життєвих проблем клієнтів.

Завершуючи розгляд вимог до професійної підготовки та змістового наповнення курсових дисциплін, потрібно особливо підкреслити, що тільки за умов сукупності забезпечується успішний вибір змісту, методів і засобів навчання у вищому навчальному закладі.

Під час змістового наповнення у навчанні студентів робиться наголос на тому, що у сучасному світі зростає роль індивідуальності, роль особистості.

Можемо констатувати, теорія і практика професійної підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргінальними соціальними групами дозволяє наповнити навчальні дисципліни психологічного спрямування змістовим матеріалом.

Визначено змістове наповнення дисциплін завдяки вивченню професійних вимог до майбутнього психолога, відображених у нормативних документах та аналізі власного досвіду підготовки до використання знань у майбутній діяльності.

Професійна підготовка вимагає науковості у навчанні. Вона спирається на закономірний зв'язок між змістом науки і навчальної дисципліни. Науковість у професійній підготовці вимагає, щоб зміст навчання знайомив студентів-психологів із на-

уковими фактами, поняттями, закономірностями, теоріями всіх основних розділів психологічної, педагогічної та соціальної науки. Науковість професійної підготовки повинна наближати я до розкриття її сучасних досягнень і перспектив розвитку надалі.

Література і джерела

1. Андреева Г.М. Психология социального познания: Учеб. пособие для студ. психол. и пед. спец. вузов. – 2 изд., переработ. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти: дис... доктора екон. наук: 08.02.03 «організація управління, планування і регулювання економікою» / Лідія Іванівна Антошкіна. – Бердянський ін-т підприємництва. – К., 2005. – 446 с. - Бібліогр.: арк. 420-441. Затв. 08.06.06 № 59-06/6.
3. Безносук О.О. Система модульно-рейтингового контролю успішності студентів (на матеріалах підготовки офіцерів запасу у вищих навчальних закладах): дис... канд. пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Олександр Олександрович Безносук. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 231 арк. - Бібліогр.: арк. 175-195. Затв. № 8-06/5 від 15.05.02.
4. Беленька Г. В. Інтерактивні прийоми викладання навчальної дисципліни у вищій школі (на матеріалі курсу «Методика ознайомлення дошкільників з природою»). - 2-ге вид., стереот. / Г.В.Беленька – К.: НПУ, 2003. – 118 с.
5. Бондар В. І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики) / В. І.Бондар. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. – 49 с.
6. Булах І.Є. Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання (на матеріалах медичних навчальних закладів): дис... доктора пед. наук: 13.00.01 «теорія та історія педагогіки» / Ірина Євгенівна Булах. – Київський ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1995. – 430 с. - Бібліогр.: арк. 381–394. Затв. 28.03.96 № 8/3.
7. Верхола А.П. Дидактические основы оптимизации процесса обучения дисциплинам вуза: дис... доктора пед. наук: 13.00.01 «теорія і методика професійної освіти» / А.П.Верхола. – Киев. технологич. ин-т пищевой пром-сти. – К., 1988. – 426 с.
8. Вища освіта України: Методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації: [Монографія] / Під заг. ред. Андрущенко В.П., Михальченко М.І., Кременя В.Г. – К.: ДЦССМ, Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 440 с.
9. Габай Т.В. Учебная деятельность и ее средства / Т.В.Габай. – М.: МГУ, 1988. – 255 с.
10. Герасина Л.Н. Обновление современной высшей школы в контексте глобальных проблем образования: дис... доктора социол. наук: 22.00.06 / Людмила Николаевна Герасина. – Украинская гос. юридическая академия. – Х., 1994. – 433 с.
11. Дзюба Л.А. Психологічні чинники впровадження сучасних освітніх технологій у вищому навчальному закладі: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Лілія Анатоліївна Дзюба. – Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2003. – 225 с. - Бібліогр.: арк. 191–209. Затв. 11.02.04 № 7-11/2.
12. Дротянко Л.Г. Феномен фундаментального і прикладного знання: (Постнекласичне дослідження): дис... доктора філос. наук: 09.00.01 « онтологія, гносеологія, феноменологія» / Любов Григорівна Дротянко. – Київ. нац. ун-т ім.Тараса Шевченка. – К., 2000. – 391 с. - Бібліогр.: арк. 358–391. Затв. 04.07.01 № 43-06/7.
13. Інтерактивні технології навчання / [О.І.Пометун, Л.В.Пироженко, Г.І. Коберник та ін.]: Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – К.: Науковий світ, 2004. – 86 с.
14. Ковчина І.М. Підготовка соціальних педагогів до соціально-правової роботи / І.М.Ковчина. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – 373 с.

В даній статті розкрито змістовне забезпечення підготовки майбутніх психологів до взаємодії з маргинальними соціальними групами. Розглянуті відносини основних складових навчального процесу з вимогами професійної підготовки майбутніх психологів у вищих навчальних закладах. Подробно охарактеризовані вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів.

Ключові слова: навчальний процес, змістовне забезпечення, майбутні психологи, вимоги до професійної підготовки, маргинальні соціальні групи, складові навчального процесу.

The author of the article has considered the content of training of future psychologists to the communication with marginal social groups. The interrelation of main components of the educational process with the requirements to the professional training of psychologists in higher education has been considered here. The requirements to the future psychologists' training have been defined in detail.

Keywords: educational process, thematic providing, future psychologists, requirements to the professional preparation, marginal social groups, components of the educational process.